

Munich Personal RePEc Archive

Ecolabels - sources of information or doubt?

Vasileva, Elka and Ivanova, Daniela

University of National and World Economy - Sofia

2003

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/86327/>

MPRA Paper No. 86327, posted 02 May 2018 04:11 UTC

Знаците за екопродукти – източници на информация или съмнение?

д-р Елка ВАСИЛЕВА, доц. д-р Даниела ИВАНОВА
катедра “Стокознание”
УНСС - София

Ecolabels - sources of information or doubt?

Elka Vasileva, Daniela Ivanova
Department of Commodity Science
University of National and World Economy - Sofia

Корените на екомаркировката могат да се намерят в нарасналата тревога на човечеството за околната среда. Екомаркировката се появява в условията на пренаситеност на пазара, когато всеки производител търси допълнителни бонуси към своите стоки. Това е начин да се “ухажва” купувачът, за да се поощри покупката на стока, която не влияе толкова пагубно върху околната среда.

Голямото разнообразие от съществуващи екомаркировки и декларации, създадени въз основа на разнообразни критерии и оценяващи различни аспекти от жизнения цикъл, пораждаат съмнения у потребителите по отношение на тяхната достоверност. Настоящата статия има за цел да направи преглед и класификация на екологичните маркировки и да анализира разликите между отделните типове на европейския и българския пазар.

The roots of the ecolabel can be found in the growing concern of mankind for the environment. The ecolabel appears in the conditions of market saturation when each manufacturer seeks additional bonuses for their goods. This is a way of "courting" the buyer to encourage the purchase of a commodity that does not so detrimental to the environment

The wide variety of existing eco-labels and declarations created on the basis of a variety of criteria and assessing different aspects of the life cycle give rise to doubts on consumers as to their credibility. This article aims at reviewing and classifying the environmental labels and analyzing the differences between the different types of the European and Bulgarian markets.

Корените на екомаркировката могат да се намерят в нарасналата тревога на човечеството за околната среда.

Екомаркировката се появява в условията на пренаситеност на пазара, когато всеки производител търси допълнителни бонуси към своите стоки. Това е начин да се “ухажва” купувачът, за да се поощри покупката на стока, която не влияе толкова пагубно върху околната среда.

1. СИТУАЦИЯТА В СВЕТА

1.1. Международни стандарти за екомаркировка

Екомаркировката е доброволен процес на сертифициране за защита на околната среда. Тя е резултат на безпристрастна, независима оценка за даден продукт или услуга. Правото за такава маркировка се дава или от група неправителствени организации, които са разработили и обявили съответни екокритерии, или от специално акредитиран орган, който сертифицира изделието - доказателство, че то щади околната среда.

Стандартите от серията ISO 14 020/25 [1-4] разглеждат общите принципи, на които трябва да отговаря екомаркировката на изделията. Международната организация по стандартизация (ISO) е определила и три главни типа екомаркировка.

Правото на ползване на доброволната екомаркировка от *тип I* се получава чрез присъждане на лиценз от независим сертифициращ орган [3]. Използването на този тип означения трябва да бъде в съгласие със специално разработена програма, основана на множество критерии за оценка на защитата на околната среда и “жизнения цикъл” на продукта.

Информационната самодекларираща екомаркировка (*тип II*) може да бъде текстова формулировка, символ или графика, която да показва, че даденият продукт, съставка или опаковка имат отношение към опазването на околната среда. Употребата на подобни знаци е регламентирана от ISO 14 021: 1999 [2]. Такъв е графичният знак “Лист на Мьобиус” (Фиг. 1), който посочва, че продуктът е произведен от преработен материал и/или е подходящ за последваща преработка. Препоръчва се производителят да поясни с текст под знака или около него какво се има предвид, а така също да се уточнят параметрите на вторична преработка.

Доброволната екомаркировка от *тип III* [4] се обезпечава от определените данни за околната среда посредством различни групи параметри, въведени от стандартите от серията ISO 14 040 за анализ и оценка на “цикъла на живот”. В същото време не се изключва и допълнителна информация за околната среда, предвидена в специално разработената програма за екомаркировка от този тип на продукта, основана на неговия “жизнен цикъл”.

Фиг. 1 Графичният знак “Лист на Мьобиус”

1.2. Видове екознаци

Екологичните знаци сертифицират продукти, които по презумция са свързани с опазване на околната среда, в сравнение с подобни продукти от същата група. Тези знаци, които в своята същност не са задължителни се отнасят за продукти, отговарящи на специфични критерии. Те имат за цел да информират потребителите за тези екологични критерии.

Съществуват различни типове екознаци: *регионални (европейски), национални, многонационални, частни* и др.

Регионална екомаркировка

Европейска система за присъждане на екологични знаци

Фиг. 2 Европейски екологичен знак (EU Flower)

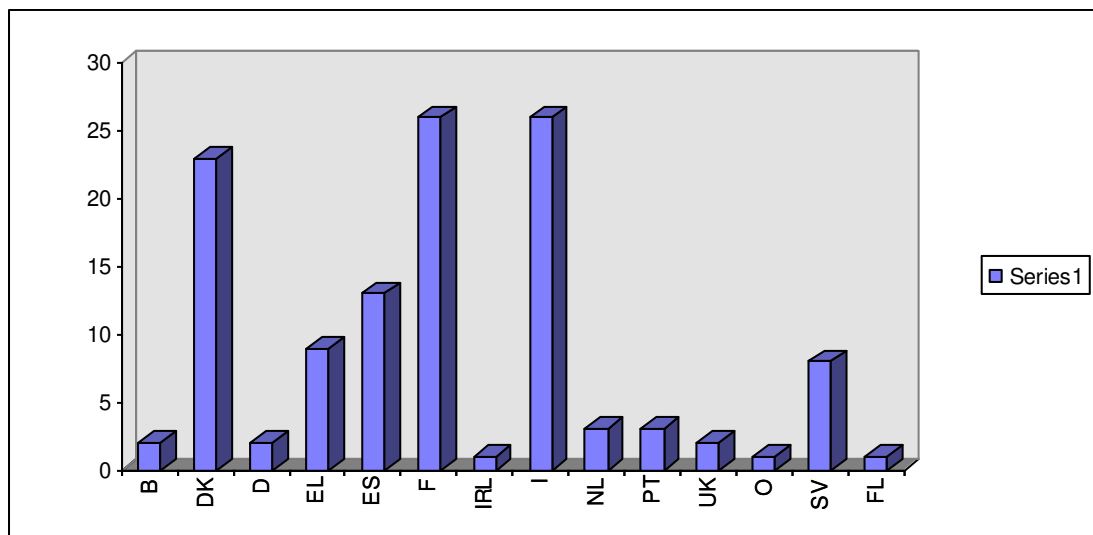
В Европейската общност системата за екомаркировка се създава чрез Регламент 880/92, който установява начина на присъждане на *европейския екознак*. Отчитайки практическия опит, натрупан в тази област и търсейки по-ефективни решения, този документ е заменен от Регламент № 1980/2000 [5], относно схемата на общността за присъждане на екомаркировка, приет на 17 юли 2000 г. от Европейският парламент и Съветът на Европейската общност. Целта е да се насърчи разработването, производството, разпределението и ползването на продукти с възможност за намаляване на отрицателното въздействие върху околната среда в сравнение с други продукти от същата група, което подпомага ефикасното използване на ресурсите и високото ниво на защита на околната среда. Тази

доброволна и селективна система гарантира прозрачност и е отворена за всички производители/дистрибутори.

Екомаркировката се присъжда на продукт, който отговаря на главните изисквания в областта на опазване на околната среда и екологичните критерии. Специфичните екологични критерии се определят според групата, към която се отнася продукта. Те посочват изискванията за всеки от основните екологични аспекти (качество на въздуха, на почвата, на водата, икономия на енергия, защита на озоновия слой и др.), включително и изискванията за удовлетворяване на потребителските потребности. Критериите се основават на *“жизнения цикъл”* на продуктите и се отнасят до *суровините, производството, разпространението, употребата и повторното използване или рециклиране на продуктите.*

За да се постигне ефикасно прилагане на схемата за подпомагане, установяване и контролиране на критериите за екоозначенията, както и изискванията за оценка и управление бе създаден *Европейски съвет за екоетикетиране (EUEB)*. Екомаркировката присъждана от EUEB (Фиг. 2) се състои от две части: рисунка и текст информация за причините за присъждането ѝ. Тази година Европейският екологичен знак, известен като *“европейско цвете” (EU Flower)* отпразнува своята десет годишнина. За популярността му говори факта, че днес този знак ползват над 120 фирми в Европа, чието разпределение по държави е отразено на Диаграма 1.

Знакът е неприложим за храни, напитки, фармацевтични и медицински средства. Продуктите, притежаващи европейския екознак в действителност представляват органичена част от пазара на дадената стока - по-малко от 20 %, а в някои случаи дори по-малко от 5 % от пазара на даден продукт.

Диаграма 1. Разпределение на фирмите от държавите в общността, получили европейския екознак през 2002 г. (по данни на EUEB, юни 2002 г.)

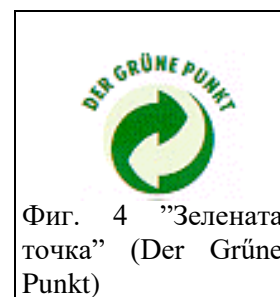
“Скандинавският лебед”

Друг регионален продуктов знак е “скандинавският лебед” (Фиг. 3), въведен от четирите скандинавски страни - Швеция, Норвегия, Финландия и Ирландия. Този знак означава, че стоката отговаря на строгите скандинавски норми за екологичен продукт. Решението за присвояване на този символ на дадена стока се взема от специална международна комисия (Nordic Eco-labelling committee).

“Зелената точка”

Правото за ползване на лицензионния знак “зелената точка” (Der Grüne Punkt) (Фиг. 4) се получава единствено от немската дуална система (Duales System Deutschland) чрез заплащането на лицензионни такси [6]. Последните са единственият инструмент за финансирането ѝ. Фирма, която отпечатва “зелената точка”, но не може да представи договор за ползването на знака, заплаща допълнителни такси, а в някои случаи срещу нея се завежда дело. През последните години “зелената точка”, като знак за оползотворяване, рециклиране и повторна употреба на опаковките, се превърна в регионален екологичен знак. Той излезе извън пределите на една икономика и доведе до създаването на *PRO EUROPE* - организация за възстановяване на опаковки в Европа, със седалище в Брюксел. Нейните цели се свеждат до регулиране на правата за ползване на лицензионната марка “зелената точка” от националните системи в страните от общността по единни правила.

Национални екологични знаци

Типичен пример за национален продуктов знак за опазване на околната среда е появилият се в началото на 90-те години в Германия знак, наречен “син ангел” (Blaue Engel). Той се присъжда на такива продукти, които в сравнение с други със сходни потребителски свойства и имат отношение към околната среда. От него става ясно по какъв начин тези продукти допринасят за опазването на околната среда.

Знакът се присъжда на конкретен продукт според критерии, разработени подробно от специалисти на неутрално жури от авторитетната институция Германски институт за сигурност и обозначения (RAL).

В основата на графичното изображение на знака е използван известният на всички ескиз на Леонардо да Винчи, олицетворяващ хармонията между човека и природата (Фиг. 5). В горната част на знака има надпис “Umweltzeichen”, т.е. “знак за околна среда”. В долната част на знака стои думата “weil” (т.е. “защото”) със съпровождащо многоточие. Именно на това място за всеки конкретен продукт се отбелязва аргументът, според който продуктът е оценен като екологичен.

Частни екознаци

Фиг. 6 Американска програма “Зелен печат“ (Green seal)

Съществува значителна група от **частни екознаци**, които се идентифицират със символите (гора, дърво) за устойчиво развитие. Те се създават от частни лица или организации. За да се използва един частен екознак е нужно да се получи разрешение от организацията–собственик на знака. Не съществува европейска хармонизация в това отношение. Този вид екознаци не дава същата гаранция по отношение на прозрачността и равнопоставеността при получаването, в сравнение с европейските и националните екознаци.

Американската програма “**зелен печат**“ (Green seal) (Фиг. 6) е създадена през 1989 г. по подобие на други европейски и канадски екологични програми по идея на екологични неправителствени организации. Всяка година в нейният доклад се представя списък на продуктите, които са сертифицирани и отговарят на стандартите за екологичната маркировка от серията ISO 14 020/25.

1.3. Означение на продуктите на биологичното селско стопанство

Продуктите от животински или растителен произход, получени по **методите на биологичното селскостопанско производство** могат също да бъдат означени със специфични **знаци**.

Биологичното селско стопанство

Биологичният начин на производство се основава на методите, опазващи околната среда, на специфични и строги норми, чиято цел е да създаде устойчиви връзки *почва – растение – животно – човек*. При това селскостопанско производство не се допуска използването на синтетични химични продукти (пестициди, минерални торове, консерванти и др.), генетично модифицирани организми, утайки от пречиствателните станции и т. н. Методите за отглеждане на животните са близки до техния естествен начин на живот, което осигурява доброто им здравословно състояние. Лекуването им с антибиотици е силно ограничено. Макар че, площите, заети с биологично производство представляват една малка част от общата обработваема площ (2 % в Европейската общност, 0.1 % в САЩ, 1.34 % в Канада), този сектор от селското стопанство се смята за един от най-динамично развиващите се в световен мащаб.

Липса на единство на терминологията

Някои автори [7] разграничават биологичните храни от останалите, наречени от тях “небиологични”, главно по *метода, използван при тяхното производство* и по-рядко като функция на оценените и изпитани характеристики. *Обикновените храни* не съответстват на изискванията за сертификация по стандартите за биологични храни. Същите автори разграничават междинната категория на т. нар. *храни с екологично означение*, като напр. тези, сертифицирани по IPM (Integrated Pest Management) в САЩ, “храни с ниско съдържание на вредни химични съединения” (Low-Chemical foods) в

Япония, както и някои класове “зелени храни” в Китай, които не отговарят стриктно на изискванията за сертификация на биологични храни.

Според изискванията на *Европейския регламент № 2092/91* [8], отнасящ се за биологичното производство на селскостопански продукти и означението им, термините “екологични”, “биологични” и “органични” се приемат за равнозначни. В същото време се подчертава, че терминологията се отнася за *начина на производство* на този вид селскостопански продукти.

В настоящия доклад, подчертавайки равностойността на термините *екологични, биологични и органични продукти*, авторите приемат “*биопродукт*” за работно понятие, доколкото това съвпада с терминологията в българските нормативни документи, засягащи този вид производство.

Видове знаци за биопродуктите

Означенията на този специфичен вид селскостопански продукти, резултат от т. нар. биологично производство са също многобройни и с различен произход.

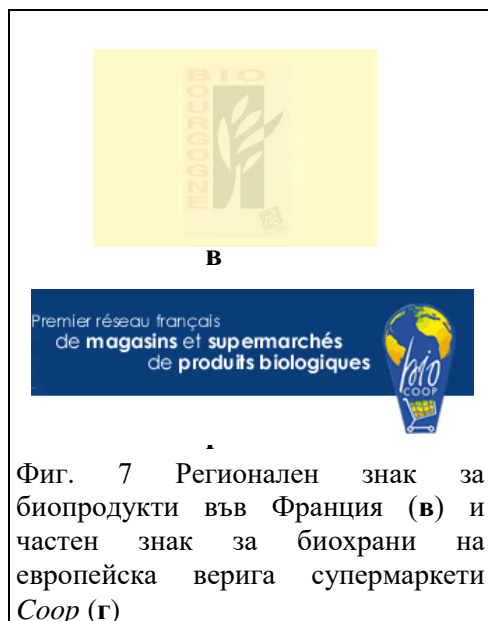
През декември 1999 г. Европейската комисия прие регламент, свързан със създаването на *европейски знак* за селскостопански и хранителни продукти, произведени по методите на биологичното селско стопанство в общността. Този знак може да се използва единствено за продукти от растителен произход и хранителни стоки, съдържащи 95 % биологични съставки и които са били обект на

контрол по целия път на тяхното производство и преработка. Неговото използване *не е задължително* и може да се комбинира с националните знаци за биопродукти или с тези на частни организации, които служат за идентификация на този вид продукти.

Националните знаци гарантират спазването, преди всичко на националните изисквания при производството и подчертават факта, че продуктът произхожда от съответната страна – членка на общността. Типични примери за това са националните знаци за биопродукти на Франция “*Agriculture Biologique - AB*” (Фиг. 7 а) и на Германия, чийто графичен символ съдържа думата “*Oko*” (екологичен) в червено и “*Prüfzeichen*” (сертифициран) в зелено. Въвеждането на националния знак в Германия се извършва след дълги години на дискусии сред производителите на биопродукти, които считат използването му за сравнително скъпо: необходимо е да отделят 0,8 % от своите печалби за даден вид продукт.

Фиг. 7 Национален знак за биопродукти на Франция (а) и на един от сертифициращите органи в страната (б)

Фиг. 7 Регионален знак за биопродукти във Франция (в) и частен знак за биохрани на европейска верига супермаркети *Coop* (г)

Освен задължителната забележка “произведено при условията на биоземеделие”, означенията на продуктите от този тип може да съдържат и печата на **сертифициращия орган в страната** (като напр. *QUALITE FRANCE*, Фиг. 7 б).

Някои фирми са създали свой знак, подчертавайки **района на производството на биопродукта в страната**. (като напр. “*BIO BOURGOGNE*” (Фиг. 7 в) за продукти произведени в този район на Франция или този, използван в областта *Саксония*, Германия).

Съществуват многобройни **частни биознаци, на супермаркети и други частни лица и организации**, разработени с основната цел: да се повиши интереса на потребителите към биопродуктите и по-този начин да се стимулира продажбата на този тип стоки (швейцарската

верига магазини *Migros* въведе свой собствен знак за биопродукти “*M-Bio*”; известната европейска верига супермаркети *Coop* развива своята групи хранителни продукти, получени по биологичен начин “*Coop NATURAplan*” и др.).

Могат да се разграничат и **други екознаци**, с които биопродуктите се маркират по специфичен начин, отчитайки факта, напр. че при производството не са използвани *генетично модифицирани организми*.

2. СИТУАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ

2.1. Нормативна среда

Доброволните схеми за присъждане на екоозначения ще бъдат въведени у нас чрез наредби, предвидени в новия *Закон за опазване на околната среда*. Там се определят и компетентните органи, ангажиращи се с организацията и реализацията на екологичната маркировка. Очаква се и приемането на международните стандарти от групата ISO 14 020/25, свързани с екологичните означения и декларации.

Заявлението (автодекларацията) е най-разпространения начин българският производител да съобщи, че неговата стока отговаря на допълнителни екокритерии. В този случай производителят може сам да заяви, че неговият продукт е произведен по начин, щадящ околната среда. Отговорността за декларираното е изцяло за сметка на производителя. Марката “Безоловен бензин” е класически пример за това.

В България от 1999 г. се разработва схема за присъждане на частен екологичен знак, известен под името “*Зелена ябълка*” [9]. Присъждането му се осъществява по критерии, които се актуализират и обновяват ежегодно. Еконаградата “*Зелена ябълка*” (Фиг. 8) се разработва и реализира с помощта на Министерството на околната среда и водите, ХЕИ и други държавни органи, а също и на някои неправителствени организации като Федерацията на потребителите в България. По-голяма част от продуктите, включени в тази схема попадат в обхвата на Европейския регламент № 1980/2000. В случаи, че системата на присъждане на знака е основана на принципа на прозрачността и равнопоставеността и се докаже компетентност като орган за сертификация на

екопродукти пред Българската служба по акредитация, то съществуващата структура може да бъде използвана за прилагане на европейския регламент в нашата страна.

В приетия през 1999 г. в България **Закон за храните** [10] и свързаните с него наредби не се разглеждат въпросите, свързани с екоозначенията на хранителните продукти.

Отчитайки особеностите на българското селско стопанство и природните дадености, може да се каже, че производството на **биопродукти** и **биохрана** е изключително подходящо за страна като България. Българската нормативна база за биологичното производство на селскостопански продукти и означението им е съобразена с европейското законодателство и по-конкретно с Европейския регламент № 2092/91 и неговите допълнения. През 2001 г. се приемат два основни документа в тази област:

- **Наредба № 22 на Министерството на земеделието и горите** (обн. ДВ, бр. 68 от 4 юли 2001 г.) за биологичното производство на растения, растителни продукти и храни от растителен произход и неговото означаване върху тях и
- **Наредба № 35 на Министерството на земеделието и горите и на Министерството на околната среда и водите** (обн. ДВ, бр. 80 от 30 август 2001 г.) за биологичното производство на животни, животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях.

Фиг. 9 Българският знак за биологично производство

Според текстовете в наредбите, растенията, растителните продукти и храните от растителен произход, както и продуктите и храните от животински произход, произведени по биологичен начин носят знака за биологично производство (Фиг. 9). При етикетирането и рекламата на българските продукти от биологичното производство може да се отбележи името на лицето, осъществило контрол или на контролния орган.

В рамките на българо-швейцарски проект, свързан с развитието на устойчиво земеделие в района на Централна Стара планина е учредена кооперация “БИОБЪЛГАРИЯ” – маркетингова организация на производители, търговци и преработватели на биологични продукти. Кооперацията е регистрирала свой запазен знак за биологични продукти.

2.2. Коментари и изводи

За съжаление, днешната ситуация в България води до сериозно объркване сред потребителите, които не могат да се ориентират между различните етикети на продуктите. Сред тях фигурират най-различни означения - “екологични”, “екологично чисти” продукти, “биологични”, “органични”, “органично чисти” и др.

Екологичните означения - информация за потребителите

Екологичните означения имат за цел да информират потребителите за екологичните продукти, а доброто им познаване и означенията върху тях фаворизира покупката.

Използването на този вид означения и декларации има за цел да повиши интереса на потребителите към този вид продукти, които имат отношение към околната среда и като следствие да се стимулира продажбата на този тип стока.

Те дават ясна идентификация и гаранция за начина на производството на продукта. Ето напр. знаците за селскостопански продукти, резултат от т. нар. биологично производство удостоверяват, че растенията и животните, както и продуктите от тяхната преработка са произведени при спазване на строгите изисквания на този вид земеделие.

Екологичните означения и съмненията сред потребителите

“Зелената точка” и екопродуктите

Голям брой български производители и притежатели на запазени търговски марки, по преценка на Националното бюро ЕАН към Българската търговско-промишлена палата [11], означават своите артикули със ”зелената точка”, без да имат правно основание за това. В България няма система за разделно събиране и преработка на отпадъци, поради което присъствието на този знак върху опаковките може да се смята за неправомерно и в никакъв случай не се свързва с притежаване на договор за ползването на знака.

“БИОЕКОпродукти”?!

Фактът, че на нашия пазар може да се срещне означение от типа “БИОЕКОпродукт” показва неразбиране и объркване на производители и търговци в материята на екоозначенията. За съжаление, този надпис присъства като етикет на продуктите в първото “екомагазинче” в София.

Използването на означението “био” в България

- На българския пазар се срещат продукти, които използват неправилно означението “Био” върху своята опаковка. При условие, че все още в страната няма акредитиран контролен орган, който да присъжда това означение, присъствието му може да се смята за подвеждащо потребителя при неговия избор на хранителни стоки;
- Срещат се имена на производители на плодове, зеленчуци, билки и продуктите от тях от типа “Биопрограма”, “Биоплод” или “Биофрукт”, напомнящи за биопродукти. Макар и с претенции за висококачествени продукти (напр. гаранции за качество от страна на управителя на фирмата и неговия подпис), те нямат нищо общо с биоземеделieto.

“Екологично чистият продукт” на българския пазар

- Бърка се понятието “природен (натурален)” с “екологичен”, след като Закона за храните дава ясно определение за натурален продукт;
- Под “екологичен продукт” много от българските производители и дистрибутори разбират такъв, с ниско съдържание на нитрати или пестициди;
- Понятието “екологичен продукт” се отъждествява от някои производители с такъв, получен по традиционни технологии;
- Много от “екологично чистите” и “биологични” продукти нямат нищо общо с начина на производство. Мнозина смятат, че е достатъчно един продукт да бъде произведен в район, далеч от индустриалното производство за да бъде означен като “екологично чист”.

Законът за храните третира понятието “*заблуждаваща потребителя храна*”. От друга страна, според Наредбата за изискванията за етикетирането и представянето на храните [12], етикетът на хранителните продукти не трябва да заблуждава потребителя като внушава, че храната притежава *специална характеристика*, когато всички други подобни храни притежават същата. От примерите, дадени по-горе може да се каже, че българските потребители наистина са подведени от екологичните етикети на продуктите.

Изводи

В България няма нормативна база, която да разглежда специалните изисквания за означение на екологични продукти. Това се отнася с особена важност за селскостопанските и хранителни стоки, с изключение на наредбите за биопродукти от селското стопанство. В резултат липсват и сертифициращи органи, които да издават документи или да присъждат правото за използване на екологичните означения.

Екологичните означения, които присъстват на етикетите на българските стоки в повечето случаи са функция на индивидуалната преценка и на различните критерии и вкусове на производителя и/или дистрибутора. Това налага необходимостта от по-голяма информация в сферата на екознаците сред производителите.

От друга страна, изобилието от т. нар. ”екологични знаци” (“екологични”, “екологично чисти” продукти, “биологични”, “органични”, “органично чисти” и др.) затруднява и обърква потребителите. Ето защо може да се направи и извода, че българските потребителите също се нуждаят от разясняване в “морето” от екоозначенията.

ЛИТЕРАТУРА

1. ISO 14020: 2000 Environmental labeling and declaration – General principles
2. ISO 14021: 1999 Environmental labeling and declaration – Self-declared environmental claims (Type II environmental labeling)
3. ISO 14024: 1999 Environmental labeling and declaration – Type I environmental labeling - principles and procedures
4. ISO/TR 14025: 2000 Environmental labeling and declaration - Type III environmental declaration
5. Off. J. Eur. Comm., L 273/1, 21.09.2000
6. “Der Grüne Punkt”, Duales System Deutschland, Annual Report – 2001
7. Luann Lohr, Factors Affecting International Demand and Trade in Organic Food Products, Economic Research Service – USDA, 2001
8. Off. J. Eur. Comm., L 297, 13.10.1992, p. 16
9. Intergovernmental Conference on the Accession of the Republic of Bulgaria to the European Union, Negotiating Position on the Chapter 22, Bruxelles, 2002
10. Закон за храните (ДВ бр. 90 от 1999 г.)
11. Бюлетин 1/1999 г, 10-11 стр.
12. Наредба за изискванията за етикетирането и представянето на храните (ПМС №136/2000 г., ДВ бр.62 от 2000 г.)